

Лариса Попова,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри початкової освіти

Ольга Попова,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки

Бердянського державного педагогічного університету

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ УЧНІВ ЗІ СЛОВНИКАМИ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Незважаючи на те, що вчителі початкової школи визнають за вміннями учнів користуватися різними лінгвістичними словниками пріоритетність з-поміж інших, вони відзначають зниження рівня їх індивідуального словникового запасу. Педагоги останнім часом доводять наявність серйозних недоліків у розвитку мовлення молодших школярів, низький рівень сформованості в них індивідуально-особистісних основ для вироблення вмінь і навичок працювати зі словниками, що зазвичай негативно впливає на результати і якість мовлення, здатність до конструктивного діалогу, подальшої соціалізації [6]. Цілком слушною є вимога нової української школи щодо спеціальної роботи зі збагачення словникового запасу учнів за рахунок переведення слів з пасивного до активного вживання, використовуючи лексикографічні джерела [4].

Одна зі змістових ліній Державного стандарту початкової загальної освіти передбачає формування в учнів компетенцій користуватися інформацією, зокрема й уміння орієнтуватися в лінгвістичних словниках з метою вирішення пізнавальних і комунікативних завдань. Тому навчання молодших школярів працювати з виданнями цього типу вважається обов'язковим напрямом мовної освіти [1].

Кожен учитель початкової школи має вміти організувати відповідну роботу на уроках української мови та літературного читання так, щоб учні навчалися роздумувати, аналізувати, порівнювати, самостійно робити висновки, чому сприятиме багатий словниковий запас і добре розвинене правильне мовлення.

Метою статті є розкрити суть організації роботи з лінгвістичними словниками як засобу збагачення лексичного запасу учнів на уроках української мови та літературного читання в початковій школі.

Завдання: на основі наукової літератури зробити спробу описати основні засади розвитку мовлення учнів під час роботи зі словниками; охарактеризувати методи і прийоми словникової роботи в початковій школі.

Лінгвісти (В. Балог, В. Дубічинський, А. Загнітко, Л. Полюга, О. Семенов, Л. Струганець, В. Широков та ін.) та лінгводидакти (Л. Белкіна, М. Вашуленко, Т. Крехно, Н. Лаврова, Л. Мовчун, М. Пентилюк, К. Пономарьова та ін.) переконували, що лексикографічні праці є основою для формування мовно-мовленнєвої компетенції особистості загалом і учнів початкової школи зокрема.

Згідно з вимогами концепції нової української школи учні мають

постійно збагачувати свій словниковий запас, ураховуючи реалізацію мети підготовки їх до життя, а тому педагогові слід організувати роботу з лексикографічними джерелами, зокрема з тлумачними словниками, так, щоб діти самостійно відшукували і засвоювали лексичне значення слова.

Уміння учнів користуватися тлумачним словником відіграє важливу роль у подальшій можливості поповнювати свої знання; долати труднощі, пов'язані з незрозумінням лексичного значення слова в тесті; перегляді фільмів, передач, інтернет-ресурсів тощо. Формування вмінь застосовувати тлумачний словник базується на таких знаннях про нього: призначення словника, будова словникової статті. З цією метою вчитель пропонує молодшим школярам виконати такі вправи: знайти слово в тлумачному словнику; прочитати в словниковій статті тлумачення лексичного значення слова тощо [2].

Крім того, значну роль у розвитку мовлення учнів відіграє робота зі словами-синонімами, які з відповідними позначками відображені в словниковій статті. Усе це збагачує лексичний запас молодших школярів, сприяє його виразності, образності. Думки методистів щодо того, з якими саме синонімами варто знайомити молодших школярів, різні: одні переконують у важливості семантичних синонімів, інші – стилістичних, треті – семантичних і стилістичних одночасно. На нашу думку, не зовсім суттєво розмежовувати в початковій школі групи синонімів і тим паче давати їх визначення. Головне, щоб учні розуміли відтінки в значеннях слів-синонімів, а також, використовуючи тлумачний словник, змогли дібрати потрібне за змістом слово [5].

Учителі початкової школи відзначають, що діти цікавляться словниками тоді, коли можуть ними постійно користуватися. Як правило, для цього відводять спеціальну полицю або стіл і привчають учнів у процесі уроків української мови та літературного читання відшукувати потрібні слова, пояснювати їх лексичне значення, тобто прищеплювати потребу звертатися до цих книг. Молодші школярі усвідомлюють важливість словників для будь-якої людини, але самостійно використовувати словники ще не звикли [6].

Досвідчені педагоги для збагачення лексичного запасу учнів пропонують вправи, які передбачають перші спроби самостійного укладання ними словникової статті, а також завдання дослідницького характеру щодо розкриття семантики та утворення нових слів, користуючись лексикографічними джерелами.

Для того, щоб робота зі словниками як засобом розвитку мовлення молодших школярів була більш ефективною, на нашу думку, слід продовжувати її під час позакласних колективних справ, у домашніх умовах. Так, серед позакласних заходів варто проводити лінгвістичні ранки «Не бійтесь заглядати у словник», «Словники – наші добрі помічники»; усний журнал «Дізнаємося про нові слова»; презентація «У гостях у словників»; гра «Словник – це цілий світ, розташований в алфавітному порядку» тощо.

Досвідчені педагоги відзначають, що за умови правильної організації роботи зі словниками позитивним є зацікавленість молодших школярів, їх захоплення, бажання працювати. Тому вони намагаються щоденно, окрім контрольних робіт, хоча б 5-7 хвилин присвятити безпосередній роботі зі

словниками. Молодшим школярам пропонується різноаспектно охарактеризувати слово: пояснити його правопис, лексичне значення, дібрати синоніми, антоніми тощо, що безумовно впливає на збагачення словникового запасу та сприяє розвитку мовлення [3].

Після педагогічної практики студентів – здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ми провели опитування для того, щоб з'ясувати, чи організовували вони в початковій школі роботу зі словниками, наскільки готові вони до цього. Більшість респондентів визнали необхідність сформованих у вчителя умінь і навичок застосовувати на уроках української мови та літературного читання різні словники, оскільки вони сприяють збагаченню словникового запасу, дозволяють висловлюватися виразно, влучно, чітко й переконливо. Серед завдань, які практиканти пропонували виконати молодшим школярам, найчастіше були такі, що передбачали відшукати в тлумачному словнику слово, з'ясувати його значення; спробувати побудувати ланцюжок спільнокорених слів тощо.

Отже, зважаючи на те, що добре розвинене мовлення вважається однією зі складових загальної культури особистості, ще з початкової школи варто приділяти значну увагу вправам, які сприяють збагаченню словникового запасу учнів, привчають їх постійно користуватися різними видами лексикографічних праць.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М.С. Оновлення змісту навчання української мови / Микола Самійлович Вашуленко : Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи [Бібік Н. М., Вашуленко М. С., Мартиненко В. О. та ін.]. – К. : Педагогічна думка, 2014. – С. 68–74.
2. Лаврова Н. М. Розвиток умінь користуватися лінгвістичними словниками / Н. М.Лаврова // Початкова школа. – 2005. – № 5. – С. 35–40.
3. Мовчун Л. Словник у роботі вчителя / Л. Мовчун // Початкова школа. – 2001. – №12. – С. 61–63.
4. Помирча С. Електронні словники з української мови як засіб формування лексикографічної компетентності майбутніх учителів початкової школи / С. Помірча, І. Пучков / Інформаційні технології і засоби навчання. – 2017. – №3. – Т. 59. – С. 103–111.
5. Пономарьова К. Збагачення словникового запасу молодших школярів синонімами як засіб увиразнення мовлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.п.н. : спец. 13.00.02 – теорія і методика навчання української мови / К. Пономарьова. – К., 2002. – 16 с.
6. Семенов О. Лексикографічна компетенція як показник мовної культури особистості / О. Семенов // Українська література в загальноосвітній школі. – 2008. – №2. – С.41–44/